

УДК 015(477) «1861/1917»: 001. 814

Ирина Лиханова,

канд. ист. наук,

науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Библиографический указатель «Книга в Украине 1861–1917»:

источниковедческий аспект

По материалам картотеки известного книговеда С. О. Петрова (1917–1974) Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского издает ретроспективный библиографический указатель «Книга в Украине, 1861–1917: материалы к репертуару украинской книги».

Источниковедческая база указателя включает печатные и электронные информационные ресурсы значительного хронологического периода (вторая половина XIX – начало XXI ст.). В статье представлен обзор библиографических источников, которые содержат сведения об изданиях на украинском и русском языках, опубликованных с 1861 по 1917 год в современных границах Украины. Особое внимание уделено базам данных – «Международный сводный каталог-репертуар украиноязычной книги 1798–1923 гг.», «Каталог русской книги XIX в. (1826–1917)» и др.

Подчеркивается, что одновременно с созданием репертуара национальной книги второй половины XIX – начала XX ст. формируется и библиография второй степени, которая имеет самостоятельное научное значение.

Ключевые слова: Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, национальная библиография Украины, ретроспективная национальная библиография, украинский библиографический репертуар, украинское книговедение.

УДК 016 : 821.161.2“19/21” Шевченко Т. Г.

Лариса Новосьолова,

наук. співробітник Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

Світлана Дзюбич,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ ШЕВЧЕНКІАНИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XXI ст.): СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто стан та особливості розвитку метабібліографії Т. Г. Шевченка кінця XIX – початку XXI ст. Проаналізовано структуру і зміст основних бібліографічних посібників, що відображають бібліографічну шевченкіану та висвітлено питання формування бази даних «Метабібліографія Т. Г. Шевченка» Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: метабібліографія, бібліографія бібліографії, бібліографічні посібники, Т. Г. Шевченко, бібліографічна шевченкіана.

Метабібліографія або бібліографія другого ступеня є особливим видом бібліографії, що інформує про бібліографічну продукцію. У її межах обліковуються бібліографічні посібники усіх видів та типів і створюються покажчики (списки, огляди) бібліографічних посібників. Основне призначення бібліографії бібліографії – узагальнювати та оцінювати результати бібліографічної діяльності, що є умовою ефективного використання інформаційно-бібліографічних ресурсів бібліотек.

Актуальність теми дослідження зумовлюється значенням творчості Т. Г. Шевченка для розвитку історико-літературного та ідейно-естетичного процесів в Україні другої половини XIX ст., а також відсутністю в сучасному бібліографознавстві цілісного аналізу бібліографічної спадщини з вивчення життя та творчості Т. Г. Шевченка.

Мета статті – показати картину історичного розвитку та сучасного стану бібліографії шевченківської бібліографії, простежити шлях її становлення, проаналізувати доробок бібліографів України в галузі літературознавчої бібліографії, що формує надійну бібліографічну основу наукового вивчення творчості Т. Г. Шевченка.

Головними джерелами дослідження цієї проблематики є посібники, присвячені безпосередньо Т. Г. Шевченку, або ті, що містять відповідні розділи за даною темою, каталоги, путівники та ін. видання.

Історія бібліографічного дослідження шевченкіани висвітлена в працях М. І. Ясинського, Ф. К. Сарани, С.-Ю. Пеленського, В. Дорошенка, Н. Рєви та ін. [8; 17; 19; 21; 33].

Над організацією бібліографічної роботи, зокрема в галузі шевченківської бібліографії в 20-х рр. ХХ ст. почали працювати фахівці Всенародної бібліотеки України (ВБУ) (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Українського наукового інституту книгознавства, інших закладів. З 1925 р. розпочала свою роботу Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії ВБУ. Основним завданням комісії була організація та координація науково-бібліографічної роботи в державі.

1930 р. на засіданні бібліографічної секції Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ було заслухано та обговорено доповідь М. Ясинського «Шевченківська бібліографія та її завдання» [14, с. 98], де було порушено важливі теоретичні та практичні проблеми шевченківської бібліографії, подальші перспективи і завдання науково-бібліографічного дослідження творчості Т. Г. Шевченка та літератури про нього. У доповіді вчений подав методичні поради щодо підготовки та видання бібліографічних посібників, присвячених Т. Шевченкові, а також проводить огляд та характеризує існуючі бібліографічні посібники. Це був перший огляд бібліографії бібліографії Т. Г. Шевченка. Згадується близько 49 назв бібліографічних джерел, найгрунтовніші з них було проаналізовано [33].

У 1921 р. Центральним бібліографічним відділом Всеукраїнського державного видавництва була видана праця М. Яшека «Т. Шевченко: матеріали до бібліографії, 1903–1921» [34], яка хронологічно продовжила роботу М. Ф. Комарова «Шевченко в літературі і мистецтві» [12]. Цей покажчик не претендував на повну вичерпність, але видання містило розділ «Бібліографія бібліографії», в якому було відображено 14 позицій документів. За видом видань – це були переважно пристатейні, прикнижкові списки, за винятком згаданої праці М. Ф. Комарова «Шевченко в літературі і мистецтві».

У подальшому розвиток метабібліографії Т. Г. Шевченка пов'язаний з ім'ям українського бібліографа, літературознавця, директора бібліотеки

Наукового товариства ім. Шевченка В. В. Дорошенка (1879–1963). Впродовж всього життя він виявляв інтерес до бібліографічної та метабібліографічної шевченкіани. Були підготовлені бібліографічні огляди «Шевченкознавство за останнє десятиліття (1914–1924): короткий інформативний огляд» [10] та «Шевченкознавство в 1925 р.» [9]. У них вміщено окремі рубрики «Бібліографія», де проаналізовано бібліографічні посібники М. Яшека, М. Плевака, А. Багрія та ін.

1939 р. Українським науковим інститутом був виданий 16 том повного видання творів Т. Г. Шевченка, де була вміщена бібліографія «Покажчик видань Шевченкових творів та опис бібліографічних праць про Шевченка», підготовлений В. Дорошенком, що містила огляд покажчиків «Бібліографія шевченкознавства» [8]. У ньому він детально проаналізував бібліографічні посібники (18 назв) за 1860–1931 рр., присвячені Т. Г. Шевченку та його творчості. Зокрема, були проаналізовані покажчики М. Геннаді, В. Межова, М. Ф. Комарова, М. Яшека, огляди В. Доманицького, П. Богацького, К. Копержинського, О. Грушевського, бібліографічні додатки М. Сумцова до «Хрестоматії по українській літературі» (Х., 1922) та М. Плевака в «Хрестоматії нової української літератури» (Житомир, 1926) [18], де був представлений розділ «Бібліографія бібліографії» тощо.

Наступний етап дослідження шевченкіани у 60-х рр. ХХ ст. був пов'язаний з ювілейними датами: підготовкою до 100-річчя від дня смерті Т. Г. Шевченка і 150-річчя від дня народження.

До шевченківської бібліографії у цей період звертався відомий бібліограф Ф. Сарана. 1959 р. у «Збірнику праць сьомої наукової шевченківської конференції» був надрукований перший бібліографічний огляд Ф. К. Сарани «Матеріали до бібліографії Шевченкіани за 1957 рік» [20], які виходили щорічно з 1959–1964, 1968, 1969 рр. Один із розділів огляду – «Бібліографія та історія видань. Поширення творів» містив відомості про бібліографічні матеріали, присвячені Т. Шевченку. Щорічні огляди Ф. К. Сарани мали характер фактично вичерпної реєстрації всіх друкованих матеріалів про Т. Г. Шевченка.

1961 р. у «Збірнику праць дев'ятої наукової шевченківської конференції» була вміщена стаття Ф. Сарани «Стан і завдання бібліографії шевченкіани», де було проаналізовано доробок бібліографів, які зверталися у своїх бібліографічних дослідженнях до постаті Т. Г. Шевченка. Автор подав інформацію про 13 назв бібліографічних посібників за 1860–1958 рр., повністю або частково присвячених Т. Шевченку [21].

Також 1961 р. до 100-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка був виданий Державною публічною бібліотекою АН УРСР (нині – НБУВ) повністю перший метабібліографічний покажчик «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія бібліографії, 1840–1960» (упорядники: І. З. Бойко, Г. М. Гімельфарб) [23], який охоплює бібліографію шевченківської бібліографії, починаючи з перших повідомлень про вихід «Кобзаря» Шевченка 1840 р. до 1960 р.

До бібліографії включено бібліографічні покажчики, списки, огляди, статті, бібліографічні замітки, видані окремо і опубліковані в книгах та періодичних виданнях українською і російською мовами. Крім бібліографічних видань, безпосередньо присвячених Т. Г. Шевченкові, тут зібрані загальні бібліографічні видання, в яких є бібліографія творів Шевченка і літератури про нього, а також подані путівники, каталоги, довідники та збірники, які є джерелом шевченківської бібліографії.

Матеріал було упорядковано в 3-х розділах: І. Бібліографічні покажчики, списки та огляди творів Т. Г. Шевченка і літератури про нього. ІІ. Загальні бібліографічні роботи і довідники. ІІІ. Каталоги і путівники. У межах кожного розділу матеріали подано в хронологічно-абетковому порядку. Майже кожне джерело, включене до покажчика, було проанотовано. В анотаціях наводяться відомості про зміст посібників, крім того, наводяться описи відгуків на бібліографічні посібники. Допоміжний апарат видання включає: тематичний покажчик, алфавітний покажчик імен та матеріалів, описаних за назвою, список використаних періодичних видань.

Змістовну рецензію на покажчик підготував І. Айзеншток «Про бібліографію шевченківської бібліографії» [1].

Як вказано в передмові до видання «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія бібліографії (1840–1960)», «ця бібліографія бібліографії Т. Г. Шевченка є частиною ще не закінченої двотомної праці «Бібліографія літератури про життя і творчість Т. Г. Шевченка (1939–1959)», яку підготувала Державна публічна бібліотека АН УРСР у 1963 р. [24].

1960 та 1964 рр. на сторінках журналу «Радянське літературознавство» були опубліковані бібліографічні огляди З. І. Старожицької «Бібліографія бібліографічних матеріалів з української літератури і літературознавства (1946–1959)» [2] та «Бібліографія бібліографічних матеріалів з української літератури і літературознавства (1960–1963)» [3]. У обох оглядах укладач застосувала тематичне групування матеріалу, де був виділений розділ «Творчість окремих письменників і літературознавців», що містив підрозділ

«Т. Г. Шевченко» та відображав бібліографічні матеріали (окремо видані, прикнижкові, пристатейні, бібліографічні посібники) про Т. Г. Шевченка (понад 80 назв).

Протягом 60–70-х рр. ХХ ст. НБУВ підготувала декілька біобібліографічних покажчиків, присвячених Т. Г. Шевченку: 1963 р. – «Т. Г. Шевченко, 1839–1959: бібліографія літератури про життя і творчість: у 2 т.» [24], що вміщував значний розділ «Бібліографія бібліографії видань творів Т. Г. Шевченка та літератури про нього: (бібліографічні покажчики, списки, огляди, каталоги і путівники)» де в хронологічному порядку з 1840 по 1959 рр. були подані 259 назв посібників з довідковими анотаціями та вказувалося на існування відгуків.

При складанні бібліографії були опрацьовані каталоги і фонди НБУВ, Львівської бібліотеки АН УРСР, найбільших бібліотек держави, архівів та музеїв. Були використані наявні бібліографічні покажчики, які присвячені винятково Шевченкові, та загальні посібники, де були представлені матеріали про поета, суцільно переглянуті «Літописи друку», численні періодичні українські видання, прикнижкова, пристатейна та ін. бібліографія. Все це вказує на максимально повне представлення матеріалів на той час, зважаючи на певні ідеологічні заборони. Весь поданий матеріал був описаний *de visu*.

1968 р. була видана праця «Т. Г. Шевченко: бібліографія ювілейної літератури, 1960–1964» [25], що була хронологічним продовженням двотомної бібліографії про життя і творчість Т. Г. Шевченка, виданої 1963 р. та охоплювала літературу, що з'явилася за 1960–1964 рр. У окремому розділі «Бібліографічні матеріали», що складався з підрозділів: бібліографічні покажчики; бібліографічні огляди (збирання, бібліографування і збереження творчої спадщини Т. Г. Шевченка) було обліковано 194 бібліографічні посібники. За жанрами це – окремо видані покажчики, огляди літератури, методико-бібліографічні матеріали, присвячені ювілею Т. Г. Шевченка, бібліографічні матеріали, надруковані в періодичних виданнях, монографіях; за суспільним призначенням – матеріали науково-допоміжного і рекомендаційного характеру. Включені до розділу матеріали були опрацьовані *de visu*. З метою уточнення змісту видань деякі матеріали були проанотовані. В анотаціях на книги і статті, частково присвячені Шевченкові, вказано відповідні розділи або зазначено сторінки. У розділі також вміщено відгуки на бібліографічні видання.

Також огляд ресурсів бібліографічної шевченкіани був вміщений у вступній статті Ф. К. Сарани «Тарас Шевченко в бібліографії» до виданого Книжковою палатою України у 1964 р. бібліографічного покажчика «Т. Г. Шевченко: бібліографічний покажчик (1917–1963)» [22], в якому подавався огляд основних бібліографічних посібників за 1860–1965 рр., як повністю, так і частково присвячених Т. Г. Шевченку. Всього було згадано близько 15 назв основних джерел шевченківської бібліографії, зокрема згадувалися покажчики: М. Комарова «Т. Шевченко в літературі і мистецтві» (1903), М. Яшека «Т. Шевченко: матеріали до бібліографії (1903–1921)», низка покажчиків, виданих у 1961–1963 рр. Державною публічною бібліотекою АН Української РСР, загальні покажчики з питань літературознавства і мовознавства, які містили великі розділи, присвячені Т. Шевченку та ін.

Цінним джерелом для виявлення основних бібліографічних джерел літературознавства за 1918–1969 рр. є монографія Л. І. Гольденберга «Українська радянська літературна бібліографія» [6], що вийшла друком у 1971 р., де вперше було узагальнено розвиток літературознавчої бібліографії в Україні за період з 1917 по 1960 рр., зокрема в галузі шевченківської бібліографії, та розглядалися питання теорії, методики літературознавчої бібліографії, перспективи подальшого розвитку галузі. Видання містило бібліографічний додаток «Бібліографія бібліографії», де в хронологічному порядку були зібрані різні за жанрами (окремо видані, прикнижкові, пристатейні та ін.) бібліографічні посібники з художньої літератури та літературознавства (588 назв), опубліковані в УРСР протягом 1918–1969 рр., з них біля 40 присвячені Т. Г. Шевченку. До окремих бібліографічних записів подавалися довідкові анотації, також зазначалися відгуки та рецензії на видання.

Продовжуючи плідно працювати в галузі літературознавчої бібліографії, Л. І. Гольденберг 1977 р. видав путівник «Бібліографічні джерела українського літературознавства» [4], де у розділі «Українські письменники XIX – початку XX ст.: персональні бібліографічні покажчики» було обліковано та подано характеристику найважливіших бібліографічних та довідкових посібників (680 назв), зокрема 35 назв, присвячених Т. Г. Шевченку.

Грунтовний аналіз української бібліографічної шевченкіани дала Н. М. Рева у підрозділі «Бібліографічні і довідкові посібники, присвячені Т. Г. Шевченку» розділу «Основні бібліографічні і довідкові посібники з

художньої літератури і літературознавства в Україні» навчального посібника «Бібліографія української художньої літератури та літературознавства», який вийшов 1979 р. [19]. Автор згадала таких відомих українських бібліографів, як М. Комаров, М. Ф. Яшек, Ю. О. Меженко, Ф. К. Сарана та ін., коротко проаналізувавши їхні праці.

1990 р. вийшло друге видання путівника Л. І. Гольденберга «Бібліографічні джерела українського літературознавства» [5] по бібліографічних та довідкових виданнях, що відображає матеріали з 1917 по 1989 рр. включно, доповнене новими матеріалами та публікаціями. Розділ про Т. Г. Шевченка налічує 47 позицій посібників науково-допоміжного характеру, зокрема за жанрами це – окремо видані бібліографічні видання, прикнижкові списки, матеріали поточної бібліографічної шевченкіани тощо.

Вагомий внесок у розвиток бібліографії шевченкіани в Україні зробила Національна парламентська бібліотека України (НПБУ). 1995 р. бібліотека видала покажчик «Українські письменники: покажчик бібліографічних посібників» [30], що подає інформацію про бібліографічні матеріали стосовно розвитку української літератури в цілому, а також письменників, зокрема, Т. Г. Шевченка (27 назв). За жанрами це – окремо видані бібліографічні посібники, а також матеріали, вміщені в книгах, часописах, виданнях, що продовжуються. Випуск покажчика був пов'язаний із необхідністю формування довідково-бібліографічної бази для видання «Українські письменники: матеріали до біобібліогр. Словника: у 5 вип. / НПБУ. – К., 1995–1996».

Інформацію про літературознавчі інформаційно-бібліографічні ресурси, зокрема, бібліографічні посібники шевченкіани надає виданий 2004 р. НПБУ метабібліографічний покажчик Р. С. Жданової «Бібліографічні джерела українського літературознавства, мовознавства та фольклористики (1990–2002)» [11]. Він став хронологічним продовженням вже згаданого посібника Л. І. Гольденберга «Бібліографічні джерела українського літературознавства».

Серед ретроспективних універсальних метабібліографічних покажчиків на особливу увагу заслуговує виданий 1990 р. НБУВ у співпраці з НПБУ, Археографічною комісією АН України метабібліографічний покажчик «Джерела українознавства. Вип. 1. Вітчизняні бібліографічні джерела» [7], що містив відомості про видані окремо бібліографічні покажчики, прикнижкову, пристатейну бібліографію. У розділі «Персональні

бібліографічні покажчики» в алфавітному порядку персоналій були представлені бібліографічні посібники, зокрема про Т. Г. Шевченка в кількості 8 назв.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. до 175-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка був виданий черговий фундаментальний бібліографічний покажчик шевченкіани «Т. Г. Шевченко, 1965–1988» [27], який хронологічно продовжував попередні видання бібліотеки «Т. Г. Шевченко: бібліографія літератури про життя і творчість, 1839–1959» [24] та «Т. Г. Шевченко: бібліографія ювілейної літератури, 1960–1964» [25]. У ньому було зібрано нові видання творів та література про життя і творчість Т. Г. Шевченка більш ніж за 20 років. Покажчик складався з двох основних розділів: «Видання творів Т. Г. Шевченка» та «Життя і творчість Т. Г. Шевченка». Матеріали в розділах розміщені в хронології, а в межах року – за абеткою авторів та назв творів. Посібник має добре розроблений довідковий апарат, зокрема предметно-тематичний покажчик, що розкриває зміст видання. У ньому виділена предметна рубрика, де подано документи метабібліографічного характеру «Бібліографія бібліографії» з підрубриками «Бібліографічні покажчики, списки та огляди творів Шевченка і літератури про нього» та «Загальні бібліографічні посібники, в яких подається бібліографія творів Шевченка та літератури про нього» (64 назви).

2004 р. виповнилося 190 років від дня народження Т. Г. Шевченка. До цього ювілею Національною парламентською бібліотекою України був виданий бібліографічний покажчик «Тарас Шевченко, 1989–2003» [28], що хронологічно продовжив біобібліографічні видання про Т. Г. Шевченка, підготовлені Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського [24; 25; 27]. У виданні матеріал розміщено за тематичним групуванням, зокрема, в розділі «Бібліографічні матеріали» було вміщено відомості про 38 бібліографічних посібників, виданих упродовж 1989–2003 рр. 2005 р. НПБУ спільно з Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України видала друге доповнене видання цього покажчика [29], де було вже вміщено 54 назви бібліографічних посібників. За видом – це переважно як окремо видані бібліографічні видання, що присвячені Т. Г. Шевченку, так і посібники загального характеру.

Важливим джерелом для виявлення метабібліографічних матеріалів про Т. Г. Шевченка є покажчики літератури про найбільші бібліотеки України, що певною мірою підсумовують здобутки бібліотеки у галузі видавничої та бібліографічної діяльності, де у відповідних розділах відображається

бібліографічна продукція бібліотек. Такими посібниками є видання НБУВ: «Центральна наукова бібліотека імені В. І. Вернадського АН України: бібліографічний покажчик, 1918–1993 рр.» [31], «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (1993–2003 р.): наук.-бібліогр. покажчик видань б-ки та літератури про її діяльність» [15], що містили розділи «Бібліографічні посібники». Аналогічні бібліографічні видання видано іншими найбільшими бібліотеками України, зокрема, Національною парламентською бібліотекою України – «Національна парламентська бібліотека України, 1866–2005: у 2 ч.» [16], Львівською національною бібліотекою імені В. Стефаника НАН України – «Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР (1940–1980 рр.): покажчик видань б-ки та літератури про її діяльність» [13], що мав хронологічне продовження у 2004 та 2010 рр. тощо.

Велика увага бібліографуванню шевченкіани також приділяється обласними науковими бібліотеками, які активно беруть участь в роботі по дослідженню життя і творчості Т. Г. Шевченка. Так, 2013 р. Дніпропетровською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія був виданий інформаційно-бібліографічний покажчик «Шевченкіана ДОУНБ : документальна колекція» [32], що відображає видання з фонду бібліотеки, пов'язані з ім'ям Т. Г. Шевченка. Посібник містить розділи «Бібліографія життя і творчості Т. Г. Шевченка», що налічує 8 назв.

Отже, розглянуті у статті посібники бібліографії другого ступеня не вичерпують усього бібліографічного доробку про Т. Г. Шевченка, але достатньо виразно характеризують основні напрями підготовки й видання бібліографічних ресурсів з цієї теми. З огляду бібліографічних матеріалів можна зробити висновки, що не існує персонального покажчика бібліографії, присвяченого Т. Г. Шевченку, крім виданої 1961 р. – Г. М. Гімельфарба, І. З. Бойка. І тому постало питання про створення метабібліографічного покажчика шевченкіани, який би максимально повно зібрав посібники бібліографії бібліографії, видані з кінця ХІХ ст. до нашого часу.

З огляду на це, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського 2012 р. започаткувала науковий проект «Бібліографічна Шевченкіана». Основна мета дослідження полягає в тому, щоб максимально повно зібрати та представити інформацію про життя і творчість Тараса Шевченка, бібліографію шевченкіани, зокрема бібліографічної, сформувавши цілісну

сукупність багаторічного доробку науковців, бібліографів, книговидавців за 1840–2014 рр., створення джерелознавчої бази для дослідження життя та творчості письменника та надати її користувачеві для багатоаспектного пошуку в друкованій та електронній формах. Результатом реалізації проекту має стати створення електронного ресурсу, який буде складатися з: бази даних видань творів Тараса Шевченка мовою оригіналу та мовами народів світу з 1840–2014 рр.; літератури про життя та творчість; мета-бібліографії.

До 200-річчя Тараса Шевченка Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського було підготовлено бібліографію видань творів поета, яка містить відомості про видання мовою оригіналу та мовами народів світу за період 1840–2014 рр. «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014» (К., 2014) та бібліографічне дослідження Л. В. Беляєвої та І. Д. Войченко «Кобзар» Т. Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». До ювілею Т. Г. Шевченка Бібліотека презентувала на веб-порталі користувачам меморіальну електронну колекцію «Т. Г. Шевченко», зокрема, там було представлено електронне видання «Тарас Григорович Шевченко [Електронний ресурс]: бібліографія видань творів, 1840–2014» (К., 2014): <http://nbuv.gov.ua/node/1127>.

2014 р. НБУВ розпочала проект створення бази даних «Мета-бібліографія Т. Г. Шевченка» у межах наукової теми «Бібліографічна шевченкіана» (науковий керівник д-р іст. наук, проф. В. Ю. Омельчук). Проект успішно реалізується відділом національної бібліографії НБУВ за допомогою програмного забезпечення ІРБІС-64. Ця база даних на 1 грудня 2015 р. налічує 3833 бібліографічні записи.

Її аналіз показує різноманіття форм, жанрів та видів бібліографічних посібників, які представляють бібліографію другого ступеня Т. Г. Шевченка. Це – окремо видані бібліографічні видання, бібліографічні додатки, бібліографічні огляди, пристатейні та прикнижкові бібліографічні списки літератури, бібліографія в підрядкових примітках документів тощо. Хронологічне розташування значної кількості бібліографічних записів потребує вдало розробленої системи допоміжних покажчиків – предметно-тематичної, іменного та ін., без яких розшукування потрібних матеріалів ускладнюється і довідкова вартість посібника значно зменшується. База даних «Метабібліографія Т. Г. Шевченка» буде забезпечена всіма пошуковими можливостями документів. У зв'язку з цим

велика увага в науковій роботі зі створення метабібліографії шевченкіани приділяється формуванню предметного покажчика, де за абеткою перелічуються предметні рубрики, що відбивають основний зміст документа. Крім змістових, застосовуються типологічні рубрики «Бібліографічні посібники», «Каталоги виставок» та ін. Деякі рубрики, наприклад, «Бібліотеки та установи», «Бібліографічні покажчики, списки та огляди творів Шевченка та літератури про нього», «Видання творів Шевченка», «Видатні громадські діячі, письменники, діячі мистецтва, науки і культури і Шевченко» та ін. поділяються на підрубрики відповідно до змістового наповнення. Вони забезпечують багатоаспектний пошук матеріалів бібліографічної шевченкіани та створюють базу для подальшого аналізу наукових здобутків шевченкознавства.

Сформована бібліотекою база даних бібліографічних посібників за більш ніж століття може слугувати цінним джерелом для досліджень у галузі шевченкознавства. У процесі формування бази даних були ретельно досліджені фонди НБУВ на предмет виявлення бібліографічної шевченкіани, переглянуті відповідні інтернет-ресурси, вивчалися інформаційно-бібліографічні посібники шевченкіани, опрацьовано періодичні видання, дотичні до теми тощо. Набір матеріалу до бази даних ще не закінчено.

Отже, розробленням цього проекту планується досягти декілька цілей:

- база даних і покажчик вперше відобразять матеріали бібліографічної шевченкіани за значний хронологічний проміжок часу з 1840 по 2015 рр.;
- ця метабібліографія Т. Г. Шевченка буде базою для подальшого розвитку всіх напрямів шевченкознавства та бібліографічного дослідження постаті Т. Г. Шевченка;
- буде відпрацьована методика з формування відповідних метабібліографічних посібників та баз даних.

Метабібліографія Т. Г. Шевченка допомагає глибшому дослідженню творчої спадщини великого генія українського народу, створює необхідну джерельну базу для успішного розвитку шевченкознавства, виявляє наявні лакуни у бібліографічному забезпеченні галузі та сприяє удосконаленню інформування користувачів про бібліографічні ресурси шевченкіани.

Список використаних джерел

1. *Айзеншток І. Я.* Про бібліографію шевченківської бібліографії : [рец. на кн.: Бойко І. З. ...] / І. Я. Айзеншток // Радян. літературознавство. – 1963. – № 3. – С. 142–146.
2. Бібліографія бібліографічних матеріалів з української літератури і літературознавства (1946–1959) / склала З. І. Старожицька // Радян. літературознавство. – 1960. – № 5. – С. 146–152 ; № 6. – С. 143–153.
3. Бібліографія бібліографічних матеріалів з української літератури і літературознавства (1960–1963) / склала З. І. Старожицька // Радян. літературознавство. – 1964. – № 5. – С. 144–152 ; № 6. – С. 136–148.
4. *Гольденберг Л. І.* Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник / Л. І. Гольденберг ; відп. ред. : Є. С. Шаблювський, В. Л. Микитась. – Київ : Вища шк., 1977. – 256 с.
5. *Гольденберг Л. І.* Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник / Л. І. Гольденберг. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Вища шк., 1990. – 200 с.
6. *Гольденберг Л. І.* Українська радянська літературна бібліографія / Л. І. Гольденберг. – Київ : Наук. думка, 1971. – 179 с.
7. Джерела українознавства. Вип. 1. Вітчизняні бібліографічні джерела / АН УРСР, Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського, Археогр. коміс. ; Держ. респ. б-ка УРСР ім. КППС ; упоряд. : Б. В. Грановський, Н. М. Погребецька, С. О. Рильков, В. І. Костира. – Київ, 1990. – 240 с.
8. *Дорошенко В.* Бібліографія : показчик видань Шевченкових творів та список бібліографічних праць про Шевченка / зібрав і впорядкував В. Дорошенко. – Варшава ; Львів, 1939. – 323 с. – (Повне видання творів Тараса Шевченка / Український Науковий Інститут ; т. 16).
9. *Дорошенко В. В.* Шевченкознавство в 1925 р. / В. Дорошенко // Славянская книга. – Прага, 1926. – Чис. 4 / 5. – С. 215–220.
10. *Дорошенко В. В.* Шевченкознавство за останнє десятиліття, 1914–1924 : короткий інформ. огляд / подав В. Дорошенко // Стара Україна. – Львів, 1925. – Чис. 3 / 4. – С. 72–80.
11. *Жданова Р. С.* Бібліографічні джерела українського літературознавства, мовознавства та фольклористики, 1990–2002 / Р. С. Жданова ; наук. ред. : І. О. Негрейчук, О. М. Устіннікова ; [вступ. ст. В. Патоки] ; Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2004. – 208 с.
12. *Комаров М. Т.* Шевченко в літературі і мистецтві : библиогр. указ. матеріалів для вивчення життя і творчості Т. Шевченка / М. Комаров. – Одеса : [б. и.], 1903. – 145 с.
13. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР : показч. вид. б-ки та літ. про її діяльність (1940–1980 рр.) / уклад. : О. П. Куш, Л. П. Квятковська. – Львів : [б. в.], 1982. – 108 с.

14. *Матусевич В. В.* Діяльність науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ в 1925–1933 рр. / В. В. Матусевич ; наук. ред. : О. С. Онищенко ; НАН України, НБУВ. – Київ, 1998. – 120 с.
15. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (1993–2003 рр.) : наук.-бібліогр. показч. видань б-ки та літ. про її діяльність / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : Н. М. Погребецька. – Київ, 2005. – 518 с.
16. Національна парламентська бібліотека України, 1866–2005 : наук.-допом. показч. : у 2 ч. / М-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України ; відп. ред. : Т. І. Вилегжаніна. – Київ : НПУ, 2006. – Ч. 1 : 1866–1995 / уклад. : Н. В. Казакова [та ін.]. – 2006. – 270 с. ; Ч. 2 : 1996–2005 / уклад. : С. С. Савченко. – 2006. – 112 с.
17. *Пеленський Є.-Ю.* Бібліографія шевченківської бібліографії / Є.-Ю. Пеленський // Дажбог. – 1933. – Чис. 3. – С. 54–57.
18. *Плевако М.* Тарас Шевченко, 1814–1861 / М. Плевако // Плевако М. Хрестоматія нової української літератури. – Харків, 1926. – Т. 1: Перша половина XIX століття. 1. Дрібнопанська передшевенківська література. 2. Шевченко. – С. 495–520.
19. *Рева Н. М.* Бібліографія української художньої літератури та літературознавства : навч. посіб. / Н. М. Рева. – Київ : Вища шк., 1979. – 232 с.
20. *Сарана Ф. К.* Матеріали до бібліографії Шевченкіани за ... рік / Ф. К. Сарана // Збірник праць ... наукової шевченківської конференції. – Київ, 1959–1964, 1968, 1969.
 - ... 1957 р. – 1959. – С. 263–279.
 - ... 1958 р. – 1960. – С. 299–318.
 - ... 1959 р. – 1961. – С. 219–247.
 - ... 1960 р. – 1962. – С. 335–370.
 - ... 1961 р. – 1963. – С. 237–311.
 - ... 1962 р. – 1964. – С. 307–343.
 - ... 1965 р. – 1968. – С. 380–405.
 - ... 1966 р. – 1969. – С. 264–279.
21. *Сарана Ф. К.* Стан і завдання бібліографії Шевченкіани / Ф. К. Сарана // Збірник праць дев'ятої наукової шевченківської конференції. – Київ, 1961. – С. 212–218.
22. *Сарана Ф. К.* Тарас Шевченко в бібліографії / Ф. К. Сарана // Т. Г. Шевченко : бібліогр. показч. (1917–1963) / Книжкова палата УРСР ; редкол. : Є. П. Кирилюк, Ю. О. Меженко, Ф. К. Сарана ; уклад. : М. І. Багрич. – Харків, 1964. – С. 5–10.
23. Тарас Григорович Шевченко, 1840–1960 : бібліографія бібліографії / упоряд. : І. З. Бойко, Г. М. Гімelfарб ; відп. ред. : Є. П. Кирилюк. – Київ : Акад. наук УРСР, 1961. – 75 с.

24. Т. Г. Шевченко, 1839–1959 : бібліогр. літ. про життя і творчість : у 2 т. / АН УРСР, Держ. публ. б-ка ; відп. ред. : Є. П. Кирилук. – Київ, 1963. – Т. 1 : (1839–1916). – 424 с. ; Т. 2 : (1917–1959). – 604 с.
25. Т. Г. Шевченко (1960–1964) : бібліогр. ювіл. літ. / АН УРСР, Центр. наук. б-ка / уклад. : Ф. К. Сарана. – Київ : Наук. думка, 1968. – 624 с.
26. Т. Г. Шевченко (1917–1963) : бібліогр. покажч. / уклад. : М. І. Багрич. – Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1964. – 155 с.
27. Т. Г. Шевченко (1965–1988) : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Центр наук. б-ка ім. В. І. Вернадського ; відп. ред. В. С. Бородін / уклад. : Л. В. Беляєва, Н. М. Мислович. – Київ, 1989. – 401 с.
28. Тарас Шевченко (1989–2003) : бібліогр. покажч. / М-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України [та ін.] / уклад. : Г. І. Гамалій. – Київ, 2004. – 240 с.
29. Тарас Шевченко, 1989–2004 : матеріали до бібліогр. / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; М-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України / уклад. : Г. І. Гамалій ; наук. ред. : В. О. Кононенко. – 2-ге вид., допов. і випр. – Київ, 2005. – 299 с.
30. Українські письменники : покажч. бібліогр. посіб. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України / упоряд. : Є. К. Бабич, І. О. Негрейчук. – Київ, 1995. – 72 с.
31. Центральна наукова бібліотека імені В. І. Вернадського Академії наук України, 1918–1993 рр. : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Центр. наук. б-ка ; уклад. : І. Г. Шовкопляс, Р. С. Жданова, Н. М. Погребецька, Л. С. Новосьолова [та ін.]. – Київ, 1993. – 295 с.
32. Шевченкіана ДОУНБ : документальна колекція / Дніпропетр. обл. універс. наук. б-ка ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія / уклад. : В. А. Піскун. – Дніпропетровськ, 2013. – 106 с.
33. *Ясинський М. І.* Шевченківська бібліографія та її завдання / М. І. Ясинський // Україна. – 1930. – Кн. 40. – С. 113–132.
34. *Яшек М. Т.* Шевченко (1903–1921 рр.) : матеріали до бібліографії. Вип. 1 / М. Т. Яшек. – Харків : Держвидав України, 1921. – 104, [4] с.
35. *Яшек М.* Шевченківська література в 1925 р. / М. Яшек // Червоний шлях. – 1925. – № 2. – С. 199–206 ; № 3. – С. 235–241.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016 р.

UDC 016 : 821.161.2“19/21” Shevchenko T.

Larysa Novosiolova,
Scientific Associate, Vernadsky National Library of Ukraine
Svitlana Dziubych,
Junior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Metabibliography of T. H. Shevchenko (the end of XIX – beginning of XXI centuries): development and present state

In this article considered condition and particular qualities of development and present state of metabibliography of T. H. Shevchenko at the end of XIX – beginning of XXI centuries. It analyses of bibliographic tools which display bibliographic Shevchenkiany. It presents us information about developments of Vernadsky National Library of Ukraine in the formation of «Metabibliography of T. H. Shevchenko» database.

Keywords: bibliography of bibliographies, metabibliography, bibliographic tools, metabibliographic resources, bibliographers of Ukraine, T. H. Shevchenko.

УДК 016 : 821.161.2“19/21” Шевченко Т. Г.

Лариса Новоселова,
науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины
имени В. И. Вернадского
Светлана Дзюбич,
младш. науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины
имени В. И. Вернадского

**Метабібліографія шевченкіани (кінець XIX – початок XXI в.):
современное состояние и проблемы**

В статье рассматриваются особенности развития метабиблиографии шевченкіани XIX – начало XXI ст. Проанализирована структура и содержание основных библиографических пособий, которые отображают библиографическую шевченкіану. Представлена информация о формировании базы данных «Метабиблиография Т. Г. Шевченко» в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского.

Ключевые слова: метабиблиография, библиография библиографии, библиографические пособия, метабиблиографические ресурсы, Т. Г. Шевченко, библиографическая шевченкіана.